

Jan van Wuttum, Godsdienstonderwijs op vrijescholen (1973)

Jan van Wuttum (

Het artikel is overgenomen uit de Mededelingen van de Anthroposofische Vereniging in Nederland, oktober 1973.

In de toespraak die Rudolf Steiner bij de opening van de Waldorfschool op 7 september 1919 hield zei hij dat deze school de opgave had te voldoen aan datgene wat in deze tijd en in de naaste toekomst voor de verdere ontwikkeling van de mensheid noodzakelijk was. Hij vatte deze opgave samen in wat hij noemde een drievoudig heilige verplichting:

‘Wetenschap die tot leven wordt gebracht!

Kunst die tot leven wordt gebracht!

Godsdienst die tot leven wordt gebracht!

Daaruit bestaat uiteindelijk de opvoeding, dat is uiteindelijk onderwijs’.

Hieruit kunnen we opmaken dat Rudolf Steiner verwachtte dat het gehele onderwijs, dat ieder onderwijsgebied, ja, iedere les doortrokken zou zijn van deze drie elementen. Dat dit mogelijk is, is te danken aan het feit dat wij leraren in de stroom van de antroposofie staan. En dat de antroposofie als moderne geesteswetenschap weer herenigt wat in de loop der tijden uiteengevallen is in deze drie – los van elkaar staande – stromen van het culturele leven.

Toch heeft Rudolf Steiner zelf, nog in september 1919, een ‘vrij christelijk godsdienstonderwijs’ ingevoerd. Bij het begin van de school bleek namelijk dat naast een groep leerlingen waarvoor de ouders een katholiek godsdienstonderwijs wensten en een andere groep voor wie een protestants geestelijke kwam, een grote groep leerlingen overbleef die geen extra godsdienstonderwijs kreeg. En dit waren vooral kinderen van ouders die vooral in de eerste jaren de echte dragers van de school waren, n.l. de arbeiders van de Waldorf Astoria-sigarettenfabriek. Met het oog op deze situatie – en omdat hij juist deze kant van het onderwijs voor onze tijd van vitaal belang achtte – heeft Rudolf Steiner een – niet verplicht – dus vrij godsdienstonderwijs ingevoerd. De plaats van dit onderwijs in het schoolgeheel is interessant en niet zo eenvoudig te doorzien. Aan de ene kant sprak hij zo dat dit onderwijs los van het andere onderwijs stond. Het was facultatief, – de leraar die dit onderwijs gaf deed dit in opdracht van de Anthroposofische Vereniging, zoals de priester dit deed in opdracht van de kerk, – hij noemde het wel eens ‘ex-territoriaal’ [dus: uitbesteed]. Aan de andere kant uitte hij zich zo, dat dit godsdienstonderwijs met de daarbij behorende handelingen bij de school hoorde. De opbouw van de te behandelen stof was op dezelfde wijze uit de innerlijke ontwikkeling van de kinderziel afgelezen als het overige onderwijs. Ook de godsdienstleraren koos hij uit het bestaande lerarencollege. Wanneer, bij het zoeken naar een nieuwe leraar voor dit onderwijs – wat hij steeds met het voltallige lerarencollege besprak, niet met de bestaande groep godsdienstleraren alleen – en er een naam genoemd werd van buiten de school, dan kwam steeds de dringende vraag: ‘Kunnen we niet iemand vanuit ons midden (het bestaande college) vinden’. Rudolf Steiner stelde nooit dogma’s op, gaf geen verboden of verbod. Hij liet zijn leraren in hoge mate vrij, maar de wijze waarop hij deze vraag stelde – ook na 1922, toen de Christengemeenschap was gesticht en er priesters beschikbaar waren – maakte het duidelijk dat hij dit onderwijs als een centrale schoolaangelegenheid zag. –

Bij dit godsdienstonderwijs zijn ten nauwste verbonden de zogenaamde ‘handelingen’. Het was steeds aangrijpend om Herbert Hahn die vanaf het begin van de Waldorfschool alle vragen betreffende dit gebied met Rudolf Steiner besprak, te horen vertellen over het ontstaan van deze handelingen. Het waren de ouders van de kinderen, die het vrije godsdienstonderwijs volgden die begin november 1919 aan de leraren vroegen of het niet mogelijk was op de zondagen voor deze kinderen iets op religieus gebied in te richten. De toenmalige

godsdienstleraren dachten hierover na: misschien de weespreuken, korte toespraken, euritmie...?

Toen Rudolf Steiner in de kersttijd weer in Stuttgart kwam werd hem de vraag van de ouders en wat de leraren daarbij gedacht hadden voorgelegd. Zoals gewoonlijk luisterde hij aandachtig. Bij het voorstel van de euritmie zei hij alleen: maar euritmie is een wereldlijke kunst, dan zouden geheel nieuwe vormen voor een cultische euritmie geschapen moeten worden. Daarna ontstond een korte pauze in het gesprek. Toen – en nu citeer ik de woorden van Hahn: plotseling ging er een schok door de gestalte van Rudolf Steiner heen en met grote nadruk riep hij: ‘dat moet dan inderdaad een cultus zijn!’ en enige tijd later ‘maar het zal zeer moeilijk zijn die neer te zetten. Want als we die invoeren moet hij volkomen ‘taboe’ zijn’.* – Hij zou er over nadenken.

In januari overhandigde Rudolf Steiner de tekst van wat wij nu de ‘kinderhandeling’ noemen aan de collega’s van het godsdienstonderwijs. Daarna gaf hij in december 1920 de tekst voor de kersthandeling, met Pasen 1921 de tekst voor de jeugdhandeling en – na een vraag van leerlingen van de hoogste klas – in het voorjaar van 1923 de tekst van de offerhandeling.

Met een heilige ernst heeft Rudolf Steiner deze kant van het vrijeschool-onderwijs begeleid. Zelf heeft hij nooit een handeling gehouden, maar als hij een zondag in Stuttgart kon zijn, bezocht hij steeds de handelingen die werden gehouden.

Toen eens enkele leraren hem vroegen of het mogelijk was om voor de collega’s nog een extra esoterische inhoud te geven, keek Rudolf Steiner hen verbaasd aan en zei: ‘Maar u hebt toch de handelingen. Dat is het meest esoterische dat er bestaat’.

Streng heeft hij erop gewezen dat deze handelingen uitsluitend bestemd waren voor de leerlingen die het vrije godsdienstonderwijs volgden, voor hun ouders of verzorgers en de leraren van de school.

Over de ductus en de betekenis van dit onderwijs zei Rudolf Steiner bij het begin van de invoering ervan o.a.: ‘Het godsdienstonderwijs moet sowieso niet op een belijdende manier worden gegeven, maar op een manier die het gevoel verdiept. Het credo is als zodanig niet de hoofdzaak, maar wat er bij het credo beleefd wordt. Het gaat niet om het geloof aan de Vadergod, aan de Zoongod, aan de Geestgod, maar om wat we tegenover de Vader, de Zoon en de Geest beleven. Zodat altijd in het diepst van onze ziel [de gedachte] aanwezig is:

Het niet [willen] kennen van God is een ziekte

Het niet [willen] kennen van Christus is lot, een ongeluk

De Geest niet [willen] kennen is een beperking van de mensenziel.’

Zo heeft het godsdienstonderwijs de opgave het gehele vrijeschool-onderwijs te steunen. Zodat de leerlingen na de school het leven niet op een zieke, maar op een innerlijk gezonde manier binnentreden. Dat zij de werkelijkheid van de Christus hebben mogen ontmoeten. En dat zij daardoor openstaan voor de Geest.

---

* Bij dit ‘taboe-zijn’ moeten we bijvoorbeeld denken dat hij wilde dat dit gebied in de school met een heilige ernst en plichtsbetrachting verzorgd zou worden als een gedeelte dat ‘buiten de alledaagse orde’ staat (MCM).